

YOSHLAR ORASIDA HUQUQBUZARLIK VA JINOYATCHILIKNING OLDINI OLISH BO'YICHA HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI CHORA-TADBIRLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Adashov Hojiboy Xusan o'g'li
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi
universiteti magistranti

Annotatsiya: maqolada yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasining o'ziga xos xususiyatlari, ular tomonidan sodir etiladigan huquqbuzarliklar sabablari va imkon beradigan shart-sharoitlari, huquqbuzarlik sodir etgan yoshlarning tasnifi va ularning toifalari hamda ushbu turdagi yoshlar o'rtasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish borasida amalga oshirilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar, huquqbuzarlik, yoshlar o'rtasidagi huquqbuzarliklar profilaktikasining chora- tadbirlar, yoshlar toifalari.

Yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi ushbu huquqbuzarliklarga qarshi kurashish borasidagi eng muhim, samarali va insonparvar yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Biz o'tkazgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi subyektlarining yoshlarda qonunga hurmat va qonun buzilishining har qanday ko'rinishiga murossasizlik munosabatini shakllantirish, yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, ushbu huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, o'rganish, bartaraf etish (zararsizlantirish), huquqbuzarlik sodir etishga moyil bo'lgan yoshlarni tarbiyalash, yoshlarning huquqbuzarlikdan jabrlanuvchiga aylanishi xavfini kamaytirishga yo'naltirilgan profilaktik ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlarini amalga oshirish faoliyati ekanligini tasdiqlaydi.

O'zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonuniga muvofiq, huquqbuzarliklar profilaktikasining turlari quyidagilardan iborat: huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi, huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasi, huquqbuzarliklarning yakka tartibdagi profilaktikasi, huquqbuzarliklarning viktimologik profilaktikasi (6-modda).

Ilmiy-nazariy adabiyotlarda 124 ham huquqbuzarliklar profilaktikasining turlari bo'yicha ushbu yondashuv qo'llab-quvvatlangan.

Ayrim tadqiqotchilar nisbatan shunga yaqin qarashlarni ilgari surgan. Jumladan, Sh.A.Ganiyevning ta'kidlashicha, axloqiy huquqbuzarliklar profilaktikasi quyidagicha:

- 1) umumiy profilaktika;
- 2) maxsus profilaktika;
- 3) individual profilaktika.

Shu o'rinda huquqbuzarliklar profilaktikasi obyektlarining mazmun-mohiyatiga qisqacha to'xtalib o'tamiz. "Profilaktik ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlari yo'naltirilgan salbiy hodisa va jarayonlar hamda shaxslar huquqbuzarliklar profilaktikasining obyektlari hisoblanadi. Huquqbuzarliklar profilaktikasi obyektlari:

a) profilaktik ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlari yo'naltirilgan salbiy hodisa va jarayonlarga ko'ra:

a) g'ayriijtimoiy xulq-atvor, huquqbuzarlik, huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablari va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarga;

b) profilaktik ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlari yo'naltirilgan shaxslar doirasiga ko'ra: fuqarolar, g'ayriijtimoiy xulq-atvorli shaxslar, huquqbuzarlik sodir etgan, shu jumladan, ilgari sudlangan va ozodlikdan mahrum etish joylaridan ozod qilingan shaxslar, huquqbuzarliklar sodir etishga moyil bo'lgan shaxslar, huquqbuzarlikdan jabrlanuvchilar, huquqbuzarlikdan jabrlanish ehtimoli holatida bo'lgan shaxslarga tasniflanadi".

Tadqiq qilinayotgan masalalar nuqtayi nazaridan keltirilgan fikrlarni umumlashtirib, shunday xulosaga kelish mumkin:

1) yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi quyidagi mezon asosida turlarga ajratiladi: "profilaktik ta'sir ko'rsatish obyektlarining xususiyati bo'yicha";

2) profilaktik ta'sir ko'rsatish obyektlarining xususiyati bo'yicha yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi kriminologik va viktimologik profilaktikaga ajratiladi.

Milliy qonunchilikda yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar kriminologik profilaktikasi tushunchasining mazmun-mohiyatini yoritishga xizmat qiluvchi qator ta'riflar keltirilgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi 2010-yil 29-sentabrdagi qonuniga muvofiq, voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning

profilaktikasi – voyaga yetmaganlarning nazoratsizligi, qarovsizligiga, ular tomonidan huquqbuzarliklar yoki boshqa g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlar sodir etilishiga imkon beradigan sabablar va shart-sharoitlarni aniqlash hamda bartaraf etishga qaratilgan, yakka tartibdagi profilaktika ishi bilan birgalikda amalga oshiriladigan ijtimoiy, huquqiy, tibbiy va boshqa chora-tadbirlar tizimi (3-m.); yakka tartibdagi profilaktika ishi – ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo‘lgan voyaga yetmaganlar va oilalarni o‘z vaqtida aniqlash, shuningdek, ularni ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiya qilish hamda voyaga yetmaganlarning huquqbuzarliklar yoki boshqa g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlar sodir etishining oldini olishga doir faoliyatdir (3-modda).

O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi qonuniga muvofiq:

– huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda muassasalarning huquqbuzarliklarning oldini olish, huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, bartaraf etish bo‘yicha faoliyati huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasidir (22-modda);

– huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organlar va muassasalarning ayrim turdagi huquqbuzarliklar profilaktikasiga, bu turdagi huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etishga, ayrim toifadagi shaxslarni aniqlash va ularga profilaktik ta‘sir ko‘rsatishga qaratilgan maxsus tadbirlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishga doir faoliyati huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasidir. Huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasini amalga oshirish uchun quyidagilar asos bo‘ladi: ayrim turdagi huquqbuzarliklarning, shaxslar toifalarining ko‘payishi; jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tajovuz qiluvchi xatarlar va tahdidlarning yuzaga kelishi (24-modda);

– huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organlar va muassasalarning g‘ayriijtimoiy xulq-atvorli, huquqbuzarliklar sodir etishga moyil bo‘lgan, huquqbuzarliklar sodir etgan shaxslarni aniqlash, ularning hisobini yuritish va ularga tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatishga doir faoliyati huquqbuzarliklarning yakka tartibdagi

profilaktikasidir. Huquqbuzarliklarning yakka tartibdagi profilaktikasi shaxsning, uning ijtimoiy muhitining o'ziga xos xususiyatlari, ijtimoiy-maishiy sharoitlari va turmush tarzi, shaxsning g'ayriijtimoiy xulq-atvorini, huquqbuzarlik sodir etishga moyilligini, shuningdek, sodir etilgan huquqbuzarlikning ijtimoiy xavflilik darajasini tavsiflovchi boshqa omillar hisobga olingan holda belgilanadi. Huquqbuzarliklarning yakka tartibdagi profilaktikasini qo'llash uchun shaxsning g'ayriijtimoiy xulq-atvori to'g'risida, uning huquqbuzarlik sodir etishga moyilligi yoxud u huquqbuzarlik sodir etganligi haqida dalolat beruvchi ishonchli ma'lumotlarning mavjudligi asos bo'ladi. Huquqbuzarliklarning majburlovchi va cheklovchi xususiyatdagi yakka tartibdagi profilaktikasi qonunda nazarda tutilgan asoslarda qo'llaniladi (28-modda).

Ko'rinib turibdiki, yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar kriminologik profilaktikasi tushunchasining mazmun-mohiyatini ochib berishda milliy qonunchilikda umumiy, maxsus va yakka tartibdagi profilaktika tushunchalariga berilgan ta'riflarga tayanish mumkin. Chunki huquqbuzarliklar profilaktikasining ushbu turlari doirasida amalga oshiriladigan profilaktik ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlari shaxslar tomonidan huquqbuzarlik sodir etilishining oldini olishga qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ismailov I., Abdurasulova Q.R., Fazilov I.Y. Kriminologiya. Umumiy qism: IIV oliy ta'lim muassasalari uchun darslik. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2015. – B. 175.
2. Kriminologiya. Maxsus qism: IIV oliy ta'lim muassasalari uchun darslik / Mualliflar jamoasi. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2015. – B. 563.
3. Ганиев Ш.А. Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий жавобгарликни такомиллаштириш. Докторлик диссертацияси. – Тошкент, 2016. – Б. 198.
4. Хўжақулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида): Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Тошкент, 2018. – Б. 2